

หลักการทำงาน



หลักราชการ



และขอฝากผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอและนักปกครองทั้งหมด ให้อ่านหนังสือ “หลักราชการ” ของรัชกาลที่ 6 ที่ได้ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ เพื่อเป็นแนวทางในการปกครองและพัฒนาสังคม ประเทศชาติ ให้มีความเจริญต่อไป...

1. ความสามารถ
2. ความเพียร
3. ความไหวพริบ
4. ความรู้เท่าถึงการณ์
5. ความซื่อตรงต่อหน้าที่
6. ความซื่อตรงต่อคนทั่วไป
7. ความรู้จักนินยคน
8. ความรู้จักพ่อนพิน
9. ความมีหลักฐาน และ
10. ความจงรักภักดี



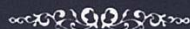
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงพระราชนิพนธ์

คณะครูสาธิตฯ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
พิมพ์เผยแพร่เนื่องในโอกาสครบรอบ ๕๐ ปี
ของการสถาปนา "คณะครูสาธิตฯ" ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
๑๐ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๕๐



หนังสือหลักราชการ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงพระราชนิพนธ์



คำปรารภ

เมื่อพุทธศักราช ๒๔๕๗ ในพระราชพิธีตรุษสงกรานต์ พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พิมพ์หนังสือพระราชนิพนธ์เรื่อง “หลักราชการ” พระราชทานแจกข้าราชการ เป็นแนวทางในการปฏิบัติตนเพื่อประโยชน์แก่การปฏิบัติงาน ทรงวิภาคหัวเรื่องย่อ ออกเป็น ๑๐ ประการ ซึ่งนับเป็นทางประพฤติอันประเสริฐที่จะนำพาการราชการไทย ให้ดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถวางตนของข้าราชการแต่ละบุคคลได้อย่างสมเกียรติศักดิ์ที่พระมหากษัตริย์ทรงชุบเกล้าชุบกระหม่อมไว้ว่าพระราชหฤทัยให้ประกอบกรณียกิจต่างพระเนตรพระกรรณ อันมุ่งประโยชน์ของประเทศชาติและราษฎรเป็นสำคัญ อย่างไรก็ดี หากพิเคราะห์ให้ลึกซึ้งไปกว่านั้น หลักการทำงาน ๑๐ ประการดังปรากฏในพระราชนิพนธ์นี้ มิได้จำกัดคุณค่าอยู่เพียงในวงราชการเท่านั้น หากยังเหมาะแก่บุคคลทุกระดับ ทุกวงการทุกสาขาอาชีพ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน หรือแม้แต่เยาวชนทั่วไป ผู้ปรารถนาจะเติบโตขึ้น อย่างมีคุณภาพย่อมสามารถนำหลักคิดเหล่านี้ เป็นวิถีแห่งการประกอบสัมมาชีพทุกชนิดได้คู่ๆเดียวกัน

มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้จัดพิมพ์หนังสือ “หลักราชการ” ขึ้นอีกครั้งตามคำเรียกร้องของผู้สนใจเป็นจำนวนมาก ที่ปรารถนาจะซื้อหาไปแจกจ่ายในหน่วยงาน ตลอดจนนำไปเป็นคู่มือแห่งชีวิตการทำงานของตน อนึ่ง ในการพิมพ์ครั้งนี้ได้คงตัวสะกดการันต์ ตามรูปแบบการพิมพ์ครั้งแรกทุกประการ

มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในพระบรมราชูปถัมภ์ หวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือนี้ยังประโยชน์แก่ผู้อ่านได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะสำหรับบรรดาข้าราชการ ตลอดจนคนทำงาน และเยาวชน ผู้ที่กำลังเติบโตไปประกอบอาชีพการงาน เพื่อให้สามารถนำหลักการทั้ง ๑๐ ข้อ ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานไว้ ไปเป็นคติประจำชีวิต สามารถสรรค์สร้างประโยชน์แก่หมู่คณะ อันจะนำพาประโยชน์อย่างยิ่ง คือความเจริญก้าวหน้ามาสู่สังคมส่วนรวม สมพระบรมราชปณิธานของพระองค์ ผู้ทรงพระราชนิพนธ์

มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในพระบรมราชูปถัมภ์

๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๕



หนังสือหลักราชการ
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรง พระราช นิพนธ์
แสด พิมพ์พระ ราชทาน แจกข้าราชการ
ในการพระราชพิธีตะรุสะงกรานต์
พระพุทศักราช ๒๔๕๗
โรง พิมพ์ หนังสือ พิมพ์ ไทย

หนังสือ หลักราชการ
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงพระราชนิพนธ์ แดพิมพ์พระราชทานแจก
ข้าราชการ ในการพระราชพิธีตะรุสะงกรานต์
พระพุทศักราช ๒๔๕๗*

ในสมัยปัจจุบันนี้ ใคร ๆ ก็ย่อมทราบอยู่แล้วว่า การศึกษาจำเป็นขึ้น
มากกว่าในเวลาก่อน ๆ นี้เป็นอันมาก และมีคำสำหรับตำราสำหรับสอนศิลปะ
และวิทยาแทบทุกอย่าง เหตุนี้จึงทำให้คนบางจำพวกหลงไปว่า “รู้อะไรก็
ไม่รู้วิชา” และด้วยความหลงอันนี้จึงเลยทำให้หลงเลยนึกต่อไปว่า ไม่ว่าจะ
ทำการในหน้าที่ใด ๆ ข้อสำคัญมีอยู่อย่างเดียวแต่เพียงจะพยายามให้ได้คะแนน
มาก ๆ ทุกคราวที่สอบไล่ในโรงเรียน และให้ได้ประกาศนียบัตรหลาย ๆ ใบ
แล้วพอออกจากโรงเรียนก็เพินอันจะไม่ต้องพยายามทำอะไรอีกต่อไป ทั้งลา
ทั้งยศ ทั้งทรัพย์ จำจะต้องหลั่งมาไหลมาทีเดียว

บุคคลจำพวกที่คิดเห็นว่าวิชาเป็นแก้วสรรพตน์กเช่นนี้ เมื่อเข้าทำการ
แล้วถ้ามันไม่ได้รับตำแหน่งอันสูงเพียงพอแก่ที่ตนตีราคาของตนไว้ และลา
ยศ ทรัพย์หลังไหลมาไม่ทันใจ ก็ยังเกิดความหลงใจ แล้วก็บังเกิดความไม่
พอใจ เมื่อไม่พอใจแล้วก็บังเกิดความอหยา เมื่อเกิดความอหยาขึ้นแล้วก็หมด
ความสุข

* ตัวสะกดการันต์ในการพิมพ์ครั้งนี้รักษาตามต้นฉบับที่ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗

แท้จริงบุคคลจำพวกนี้ลึมนึก หรือไม่เคยนึกทีเดียวว่า มีสุภาษิตโบราณ ท่านได้กล่าวไว้แล้วว่า “วิชาท่วมหัวเอาตัวไม่รอด” คำที่ท่านกล่าวไว้เช่นนี้ ควรที่จะหวนคำนึงดูบ้างว่า ท่านมุ่งความว่าอะไร? ท่านยอมมุ่งความว่า วิชา นั้นเปรียบเหมือนเครื่องแต่งตัว ซึ่งใครมีทุนแล้วก็อาจจะหาแต่งได้เท่ากัน แต่ถึงแม้ว่าจะมุ่งหางหงส์คหน้าไผ่ธูหาทอง ถ้าแม้ว่ารำไม่งามเขาก็ไม่เลือกเอา เปนตัวอืเหนาเปนแน่ละ ถ้าคนเราต้องการแต่วิชาอย่างเดียวเปนเครื่องนำไปสู่ ความเปนใหญ่ บ่านนี้พวกครูบาอาจารย์ทุกคนคงต้องเป็นคนใหญ่คนโตไป ด้วยกันหมดแล้ว แต่แท้จริงศิษย์ที่ศึกษาครุมีถมไป ซึ่งถ้าจะว่าไปแล้วไม่ควรที่จะไปไม่ได้ เพราะครูเป็นผู้สอนวิชาให้แก่ศิษย์ เหตุใดศิษย์จึงจะวิ่งไปติดว่าครูเล่า ถ้าลองไตร่ตรองดูข้อนี้ให้ถี่หมอยจะเห็นได้ว่า ไม่ใช่เพราะวิชาอย่างเดียว เสียแล้ว ต้องมีคุณสมบัติอื่นประกอบด้วยอีก คุณวิเศษเหล่านี้ จะขอพรรณนา แต่พอเปนสังเขป ดังต่อไปนี้

๑. ความสามารถ

คำว่าสามารถนั้น มีบางคนก็เข้าใจกว้าง ๆ บางคนก็เข้าใจแคบ ๆ อย่างที่แคบคือใครทำการได้ดีเต็มตามวิชาที่ได้เรียนรูมาแล้ว ก็เรียกว่าเป็นคน ที่มีความสามารถ เสียแล้ว แต่แท้จริงควรจะใช้คำว่าชำนาญจะเหมาะกว่า เปรียบเหมือนช่างไม้ ช่างเหล็ก หรือช่างอะไร ๆ ที่ทำงานดี ๆ ก็หากกล่าวไม่ ว่าเขาสามารถ มักกล่าวแต่ว่ามีฝีมือ และผู้ที่ชำนาญประเภท ๆ ก็หากกล่าวไม่ ว่าเขาสามารถ กล่าวแต่ว่าเขาชำนาญ แต่ที่ผู้ที่ได้รับรู้วิทยาการอย่างใด อย่าง ๑ แล้ว และใช้ความรู้นั้นโดยอาการอันซ้ำของ มักกล่าวกันว่าเขาสามารถ ซึ่งเปนการส่งเสริมเกินกว่าที่ควรไปโดยแท้ อันที่จริงผู้ที่ได้เรียนการช่างไม้จน ทำการในหน้าที่ของเขาได้ดีทุกสถานแล้ว ไม่เลวไปกว่าผู้ที่ได้เรียนกฎหมายจน

ว่าความได้นั้นเลย เปนแต่ชำนาญการคนละอย่างเท่านั้น แต่ถ้าจะแปลคำ สามารถให้กว้างออกไป ต้องแปลว่าสิ่งซึ่งกระทำไห้ความเปนใหญ่มีมาแต่ผู้ที่มี ฃญู และจะแปลให้ดีกว่านี้ก็ยาก เพราะความสามารถเปนสิ่งซึ่งมิได้อยู่ในตำหรับ ตำราอันใด และจะสอนให้แกกันก็หาได้ไม่ ย่อมจะเปนสิ่งซึ่งบังเกิดขึ้นในตัว บุคคลเอง หาใช่เพาะขึ้นโดยหาคะแนนมาก ๆ ในเวลาสอบไล่ในโรงเรียน หรือ โดยได้ประกาศนียบัตรหลาย ๆ ใบก็หามิได้ การแปลคำว่าสามารถแคบไปนั้น แหะละ ทำให้เปนเครื่องบำรุงความโทมนัสแห่งบุคคลบางจำพวกเปนอันมาก คำว่าสามารถควรจะแปลเสียให้กว้างทีเดียวว่า “อาจจะทำการงานให้เปนผล สำเร็จได้ดียิ่งกว่าผู้ที่มีโอกาสเท่า ๆ กัน” เช่น ต่างว่าคน ๒ คน ได้เรียนหนังสือ โรงเรียนเดียวกัน สอบไล่ได้ปาน ๆ กัน ได้ไปยุโรปด้วยกัน เรียนเท่า ๆ กันอีก และกลับพร้อมกัน เข้ารับราชการพร้อมกันในหน้าที่คล้าย ๆ กัน แต่ครั้นเมื่อ ทำงานแล้ว คน ๑ รู้จักใช้วิชาของตนให้เหมาะแก่ภาระและสมเหตุผล อีกคน ๑ ต้องคอยให้นายชี้หนทางให้ทำก่อนจึงทำ เช่นนี้นับว่าคนที่ ๑ เปนผู้ มีความสามารถมากกว่าคนที่ ๒

ความสามารถนั้นแหละเปนสิ่งซึ่งต้องการสำหรับคนที่จะใช้เป็นผู้บังคับ บัญชาคน ไม่ว่าในหน้าที่ฝ่ายทหารหรือพลเรือน และเมื่อผู้ใหญ่ว่าจะเลือกหา ผู้บังคับบัญชาคน เขาย่อมจะพึงเล็งดูความสามารถมากกว่าภูมิวิชา (ถ้า เขาคิดถูก) แต่ผู้ใหญ่ที่หลงไปพึงเล็งแต่ภูมิวิชาเท่านั้นก็มี ซึ่งในไม่ช้าก็ต้อง รู้สึกว่าคิดผิด เพราะผู้ที่มีวิชาแต่ไม่รู้จักใช้วิชานั้นให้เปนประโยชน์จริง ๆ ได้แล้ว ก็ไม่ผิดอะไรกับวานรซึ่งถือแก้วไว้ในมือแต่จะรู้ราคาแห่งแก้วนั้นก็หา มิได้

ดังนั้นที่เปนอันสรุปความได้แล้วว่า ความสามารถเปนลักษณะอัน ๑ แห่ง ผู้บังคับบัญชาคน



๒. ความเพียร

ความเพียรเป็นคุณพิเศษ ซึ่งนักปราชญ์โบราณท่านสรรเสริญกันนัก จึงมีพุทธภาษิตปรากฏอยู่ว่า “ความเพียรเป็นเครื่องพาดนข้ามพ้นความทุกข์” แต่ผู้มีวิชาสมัยใหม่นี้ก็ไม่รู้สึกคุณพิเศษแห่งความเพียรอีกเหมือนกัน เพราะเหตุที่มีความเชื่อมั่นเสียแล้วว่าวิชาอาจจะพาดนไปถึงไหน ๆ ก็ได้ จึงไม่รู้สึกความจำเป็นที่จะต้องใช้ความเพียร โดยมากก็มักจะกล่าวว่า “ความเพียรเรา
ได้ใช้แล้ว เราจึงได้มีวิชาความรู้ได้ถึงปานนี้ ถ้าเราไม่ได้มีความเพียรมาแล้ว
เรายังคงเป็นคนโง่อยู่อย่างเดิมๆ?” คำที่กล่าวเช่นนี้ เมื่อฟังดูเผิน ๆ และไม่ไตร่ตรองดูให้ดี บางทีก็หลงเห็นตามไปด้วย แต่แท้จริงที่กล่าวเช่นนั้นหาถูกไม่ การที่เรียนรูวิชานั้นเพราะอุตสาหพยายามโดยเจตนาชั่วฉับ ๑ ต่างหากคือลัทธิพินทุณลัทธิปากเขาพัก ๑ พอให้สอบไล่ได้คะแนนสูง ๆ เพื่อหวังจะได้หาความสุขในทางเกียจคร้านเท่านั้น ซึ่งจะเรียกว่าเพียรจริงไม่ได้ การวิ่งทางไกลเพียง ๑๐๐ เมตรกับการวิ่งทางไกลตั้งกิโลเมตรขึ้นไป นักเลงกีฬาเขาถือว่าผิดกันอย่างไร ความอุตสาหเรียนจนเพียงพอได้สอบไล่ได้กับการเพียรต่อไป - แม้เมื่อออกจากโรงเรียนแล้วก็ผิดกันฉับนั้น.

คำว่าเพียรแปลว่า “กล้าหาญไม่ย่อท้อต่อความยากและบากบั่นเพื่อจะ
ข้ามความขัดข้องให้จงได้ โดยใช้ความอุตสาหวิริยภาพมิได้ลดหย่อน”

เมื่อแปลคำว่าเพียรเช่นนี้แล้ว ก็จะเห็นได้เสียแล้วว่า การเพียรไม่ได้เกี่ยวข้องกับการมีวิชามากหรือน้อย และคนที่ไม่มีวิชาเลยก็อาจที่จะเป็นคนเพียรได้ และถ้าเป็นคนเพียรแล้ว บางทีก็อาจที่จะได้เปรียบผู้ที่มีวิชาแต่ขาดความเพียรนั้นได้เป็นแน่แท้

ความจริงมีอยู่เช่นนี้ แต่ผู้ที่ตราคาดนว่าเป็นคนมีวิชามักจะลืมนึกถึงข้อนี้ จึงไม่เข้าใจว่าเหตุใดผู้ที่มีวิชาน้อยกว่าตนจึงกลับได้ตีมากกว่า และลืมนึกไปว่าวิชานั้นจะเป็นสมบัติโดยจำเพาะบุคคลผู้ ๑ ผู้ใดหรือหมู่ ๑ หมู่ใด

เท่านั้นที่หาได้ วิชาความรู้ย่อมเป็นของกลางสำหรับโลก เป็นทรัพย์สินอันไม่มีเวลาสิ้นสุด และไม่มีผู้ใดในโลกนี้จะกล่าวได้เลยว่าเรียนวิชาจนหมดแล้ว ผู้ที่เป็นนักปราชญ์แท้จริง ไม่ว่าจะเป็นคนชาติใดภาษาใด ย่อมจะรู้สึกอยู่ว่าคนเรายังเรียนรู้อีกขึ้นก็ยิ่งจะแลเห็นแจ่มแจ้งขึ้นทุกทีว่าความรู้ของตนเองนั้นมีน้อยปานใด แต่ตรงกันข้ามผู้ที่โง่เขลาภูมิความรู้ของตนอยู่เสมอ โดยเข้าใจว่าตนเป็นผู้มีความรู้สูงนั่นแหละ เป็นคนโง่โดยแท้ จึงไม่เข้าใจความจริงอย่างเช่นที่นักปราชญ์เขาเข้าใจกัน และอาศัยความเข้าใจผิดอันนั้นเองจึงมิได้ชวนชวนสลับไป และด้วยเหตุนี้เองผู้ที่เขามิได้อวดรู้ เป็นแต่ตั้งความเพียรให้สม่ำเสมอไป จึงมักเดินตันและแข่งขันหน้าผู้ที่มีวิชาท่วมหัวเอาตัวไม่รอด

อนึ่งผู้ที่แสดงตนเป็นเพียรแล้ว ก็เหมือนแสดงให้ปรากฏว่า ถ้าแม้ได้รับมอบให้กระทำการในหน้าที่ใด ก็คงจะใช้อุตสาหวิริยภาพโดยสม่ำเสมอ เพื่อทำกิจการนั้น ๆ ให้บรรลุถึงซึ่งความสำเร็จด้วยดีจึงได้ ทั้งนี้เมื่อผู้ใหญ่จะเลือกหาคนใช้ในตำแหน่งผู้บังคับบัญชาคน จึงพึงเล็งหาคนเพียรมากกว่าคนที่มิแต่วิชาแต่เกียจคร้านหาความบากบั่นอดทนมิได้



๓. ความไหวพริบ

ความไหวพริบเป็นลักษณะอีกอย่าง ๑ ซึ่งต้องการสำหรับบุคคลที่จะใช้ใน
หน้าที่บังคับบัญชา

ความไหวพริบเป็นสิ่งที่บังเกิดมีขึ้นในนิสัยแห่งบุคคลเอง จะหาตำรา
ตำราใดสำหรับเรียนรู้ก็หาไม่ได้ และยากที่จะสอนกันได้ จะได้ก็แต่เพียงแนะนำ
หนทางให้ฝึกฝนตนเองขึ้นเท่านั้น แต่ถ้าไม่มีพื้นเดิมอยู่แล้ว ถึงจะแนะนำก็หา
เป็นผลดีจริงไม่

ความไหวพริบแปลว่า “รู้จักสังเกตเห็นโดยไม่ต้องมีใครเตือน ว่าเมื่อมี
เหตุเช่นนั้น ๆ จะต้องปฏิบัติการอย่างนั้น ๆ เพื่อให้บังเกิดผลดีที่สุดแก่กิจการ
ทั่วไป และรีบทำการอันเห็นควรนั้นโดยฉับพลันทันท่วงที”

ความไหวพริบนั้น จะเป็นเพราะมีวิชามากน้อยก็หาไม่ได้ เหตุนี้ผู้ที่
วิชามากแต่บกพร่องในความไหวพริบแล้ว บางทีก็รู้คนที่วิชาน้อยกว่าแต่มี
ความไหวพริบมากกว่าหาได้ไม่ คือถ้ามีเหตุซึ่งจำเป็นจะต้องทำการโดยทันที
ทันควัน จะมีเวลามัวคั่งตำราอะไรที่ไหน ต้องรีบปฏิบัติการไปให้ทัน
ท่วงทีจึงจะไม่เสียการ

ผู้ที่จะเป็นผู้บังคับบัญชาคน เหมือนเป็นผู้ต้องคิดแทนคนมาก ๆ คือจะ
เอาตัวรอดแต่โดยลำพังหาได้ไม่ ต้องพาคนในบังคับบัญชาของตนรอดพ้นไปได้
ด้วย และอาจจะต้องใช้ความคิดเช่นนี้ โดยปัจจุบันทันด่วนด้วยบ่อย ๆ เหตุนี้
ในการเลือกผู้บังคับบัญชาคนจึงต้องพึงเล็งดูความไหวพริบของบุคคลนั้น
ด้วย



๔. ความรู้เท่าถึงการ

คำว่า “รู้เท่าไม่ถึงการ” เขามักใช้เป็นคำติดปากกันว่าเป็นความบกพร่อง เพราะฉะนั้นควรจะพิจารณาดูว่า ความรู้เท่าถึงการนั้นแปลว่าอะไร?

แปลว่า “รู้จักปฏิบัติกิจการให้เหมาะสมด้วยประการทั้งปวง” ที่จะเป็นเช่นนี้ได้ก็ต้องเป็นผู้ที่รู้จักเลือกว่า จะปฏิบัติกิจการอย่างไรจึงจะเหมาะสมแก่เวลา และที่ให้สัมเหตุผลผลจึงจะเป็นประโยชน์ดีที่สุด อันความคิดในทางการใด ๆ ถึงแม้ว่าจะดีปานใดก็ตาม แต่ถ้าใช้ไม่เหมาะสมแก่เวลา คือทำก่อนที่ถึงเวลาอันควรหรือภายหลังเวลาอันควร ก็อาจที่จะไม่ได้รับผลดีเท่าที่ควรได้รับ หรือกลับกลายเป็นผลร้ายไปก็ได้ เช่นต่างว่าเราคิดจะนำพลเดินไปทางหาดทรายอัน ๑ ซึ่งเป็นทางลัดตัดไปถึงที่ซึ่งจะเอาชัยแก่ข้าศึกได้ ดังนั้นนับว่าเป็นความคิดอันดีโดยแท้ แต่ถ้าต่างว่าทางหาดนั้นพะเนินมีเวลาที่เดินได้สะดวกแต่ในขณะที่น้ำลงแห้งที่เดียวเท่านั้นนี้ แม้เราเดินไปในขณะเมื่อน้ำยังมีท้นลงมากพอหรือรั้งรอไปจนน้ำกลับขึ้นเสียใหม่อีกแล้ว ก็คงจะไปไม่ได้ หรือได้ก็แต่โดยต้อง

เสียสัมภาระบ้างดังนี้ นับว่าเลือกเวลาไม่เหมาะสม เลยทำการซึ่งแท้จริงเป็นความคิดดีนั้น ไม่ตลอดไปได้ ส่วนการเลือกที่ให้เหมาะสมก็คล้าย ๆ กัน เช่นจะคิดสร้างบ่อน้ำอย่างแน่นหนาและเต็มไปด้วยหิน ๆ ลงในที่ชายเลน บ่อน้ำซึ่งแท้จริงเป็นของดีก็จะกลับกลายเป็นของที่ใช้ไม่ได้ไป ดังนั้นเป็นต้น

ความรู้เท่าถึงการนี้ จะมีตำหรับตำราหรือครูบาอาจารย์สั่งสอนได้ก็หาไม่ อย่างดีที่สุดที่พอจะศึกษาได้ก็แต่โดยอาศัยความอุตสาหภาพเพียรจดจำแบบอย่างของผู้อื่นซึ่งเขาได้ปฏิบัติมาแล้วในเวลาและที่คล้ายคลึงกันเท่านั้น แต่ที่จะวางใจยึดถืออยู่แต่แบบแผนเท่านั้นก็ไม่ได้ เพราะถ้าหากว่าไปประสบเหตุการณ์ซึ่งมิได้มีอยู่ในแบบแผนแล้ว ก็จะสนใจไม่รู้ที่จะทำอย่างไรเสียอีก จึงเป็นอันต้องอาศัยความไหวพริบในตัวเองประกอบด้วย จึงจะเป็นผู้รู้เท่าถึงการอย่างบริบูรณ์



๕. ความซื่อตรงต่อหน้าที่

ข้อนี้เป็นข้อสำคัญสำหรับคนทั่วไปทั้งผู้ใหญ่และผู้น้อยและจะเป็นผู้สั่งหรือผู้รับคำสั่งก็เหมือนกัน เมื่อเป็นสิ่งสำคัญเช่นนี้แล้ว ก็เป็นที่น่าปลาใจที่สุดที่ทุกคนโดยมากเข้าใจข้อนี้น้อยเต็มที

ถ้าจะถามว่า ความซื่อตรงต่อหน้าที่แปลว่าอะไร บางทีจะได้รับคำตอบต่าง ๆ กันอย่างน่าอัศจรรย์ทีเดียว บางคนก็น่าจะตอบว่า “ไป ออฟฟิศทุกวัน ตรงตามเวลา ไม่ขาดและไม่ช้า” ซึ่งก็ต้องยอมว่าเป็นอันใช้ได้ส่วน ๑ แต่จะต้องขอลงถามต่อไปว่า เมื่อไปถึงออฟฟิศแล้วนั้นไปทำอะไร? ถ้าเพียงแต่ไปนั่งสูบบุหรี่คุยกับเกลอถึงเรื่องเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ มีนันทนาการของตัวเองหรือนินทาคนอื่นเป็นต้น หรืออ่านหนังสือพิมพ์ หรือเขียน “คอรัปชั่นบนเคาน์” ส่งไปลงหนังสือพิมพ์ค่าคนเล่น ดังนี้ นับว่าไม่ใช่ซื่อตรงต่อหน้าที่ เพราะที่ออฟฟิศไม่ใช่ที่สำหรับไปนั่งคุยกับเพื่อนหรือสำหรับค่าคนเล่น ที่ออฟฟิศเป็นที่สำหรับทำงาน และถ้าไปออฟฟิศไม่ได้ทำงานแล้วก็เท่ากับไม่ได้ไป เพราะฉะนั้นถ้าจะยกเอาการไปออฟฟิศทุกวันเป็นพยานแห่งความซื่อตรงต่อหน้าที่เพียงพอแล้วหาได้ไม่ ต้องประกอบกับไปทำงานเป็นประโยชน์โดยตรงตามหน้าที่ด้วยจึงจะใช้ได้

บางคนก็อาจจะตอบว่า “ซื่อตรงต่อหน้าที่ แปลว่าไม่โกงเงินหลวง” ซึ่งนับว่าเป็นคำตอบที่ใช้ได้เหมือนกัน แต่จะรับรองว่าถูกต้องบริบูรณ์ก็ยังไม่ได้อีก เพราะเป็นแต่เว้นจากการฉ้อโกงเท่านั้น จะถือได้ว่าได้ทำการอะไรให้เพิ่มขึ้นเป็นอันไม่ได้ และถ้าจะถือเอาการเว้นจากโกงเป็นความชอบแล้ว ก็จะมีต้องถือต่อไปด้วยฤกว่าการโกงนั้นเป็นของปรกติ? จำจะต้องถือเช่นนั้น จึงจะยกความไม่โกงขึ้นเป็นความชอบได้ เพราะการทำความชอบ ต้องแปลว่าทำดี ผิดปรกติ ก็อันที่จริงการที่ไม่โกงนั้น เพราะความระอายแก่บาปหรือกลัวบาป หรืออย่างต่ำลงไปอีกหน่อย ก็เพราะกลัวติดคุกต่างหาก เพราะฉะนั้นการที่รักษาตัวของตัวจะเรียกว่าทำความชอบอย่างไร ต้องเรียกแต่ว่าประพฤติเสมอดูอยู่เท่านั้น

ถ้าจะตอบให้ดีที่สุดควรตอบว่า “ความซื่อตรงต่อหน้าที่ คือตั้งใจกระทำกิจการซึ่งได้รับมอบให้เป็นที่ของตนนั้นโดยซื่อสัตย์สุจริต ใช้ความอุตสาหะวิริยภาพเต็มสติกำลังของตน ด้วยความมุ่งหมายให้กิจการนั้น ๆ บรรลุถึงซึ่งความสำเร็จโดยอาการอันงดงามที่สุดที่จะพึงมีหนทางจัดไปได้”

ตามที่กล่าวมานี้ ดูก็ไม่สู้จะเป็นการยากเย็นอันใด แต่ถึงกระนั้นก็ยังมีความอยู่บางคนซึ่งไม่สามารถจะปฏิบัติเช่นนี้ได้ โดยมากมักเป็นเพราะเหตุที่ติดราคาคอนแพงกว่าที่ผู้อื่นเขาดี เช่น เขามอบให้กวาดเฉลียง ถ้าจะตั้งใจกวาดไปให้ดีจริง ๆ ก็จะได้ดี แต่นี่หาเป็นเช่นนั้นไม่ กลับเห็นไปเสียว่า ถ้าแม้ได้เลี้ยงชมดกก็จะดี แล้วก็เลยไปคิดฟุ้งสร้างแต่ในการเลี้ยงชมดกซึ่งมีใช้น่าที่ ละทิ้งการกวาดเฉลียง ซึ่งเป็นที่ของตนแท้ ๆ นั้นเสีย คราวนี้ต่างว่าย่ายให้ไปทำหน้าที่เลี้ยงชมดกตามปรกติ พอใจฤ? เปล่าเลย โพลไปคิดถึงการรดต้นไม้ ถ้าเปลี่ยนให้ไปทำการรดต้นไม้ก็โพลไปคิดถึงการกวาดกระโถิไซ้รูท่ออะไรต่ออะไรไปอีกบุคคลที่เป็นอย่างนี้เป็นตัวอย่างอันแท้แห่งผู้ไม่ซื่อตรงต่อหน้าที่ เปลืองสมองซึ่งเอาไปใช้ในสิ่งซึ่งไม่ใช่กิจของตนเลย ผู้ที่ซื่อตรงต่อหน้าที่แท้จริงแล้ว เมื่อรับมอบให้ทำการอะไรก็ต้องตั้งใจตั้งหน้าทำการอันนั้นไปอย่างดีที่สุด ปลดปล่อยให้เป็นหน้าที่ผู้ใหญ่เขาวินิจฉัยว่าความสามารถจะเหมาะสมเพียงเท่านั้นหรือจะพอขยับขะเยื่อนเลื่อนขึ้นทำงานในตำแหน่งที่สูงกว่านั้นขึ้นไป ถ้าผู้ใดประพฤติให้ซื่อตรงต่อหน้าที่เช่นกล่าวมาแล้วนี้ นับว่าเป็นผู้ควรวางใจให้ทำการในหน้าที่สำคัญได้ เพราะเชื่อได้ว่าหน้าที่อะไรที่มอบให้ทำคงไม่ละทิ้ง



๖. ความซื่อตรงต่อคนทั่วไป

ข้อนี้เป็นคุณวิเศษสำคัญอัน ๑ ซึ่งทำให้เป็นที่นิยมแห่งชนทั่วไปเว้นเสียแต่คนโง่จึงจะเห็นเป็นความโง่และคนโง่เห็นเป็นโอกาสสำหรับโกง

คนเราไม่ว่าจะเป็นคนสำคัญปานใด ย่อมต้องอาศัยการกำลังผู้อื่นในกิจการบางอย่าง จึงมีสุภาษิตโบราณกล่าวไว้ว่า “ป่าพึ่งเสือ เรือพึ่งพาย นายพึ่งบ่าว เจ้าพึ่งข้า”

เมื่อความจำเป็นมีอยู่เช่นนี้แล้ว จึงต้องคำนึงดูว่า จะทำอย่างไรจึงจะได้ใช้กำลังของผู้อื่นนั้นโดยความเต็มใจของเขา?

วิธีที่บุคคลเลือกใช้นั้น ย่อมมีต่าง ๆ กัน แล้วแต่สติของตนและผู้ที่ต้องการจะอาศัยการกำลัง

ถ้าเป็นผู้มีทรัพย์ ก็จำหน่ายทรัพย์เป็นสินจ้างหรือเป็นสินบนหรือเป็นเครื่องล่อใจ หรือเป็นของกำนัล สุดแต่แต่ลักษณะแห่งบุคคลที่ต้องการการกำลัง

ถ้าเป็นผู้มีอำนาจ และเป็นคนที่โง่หน่อย ก็ใช้แต่อำนาจและอาญาบังคับผู้น้อยให้ทำตามใจตน แต่ถ้าฉลาดหน่อยก็ใช้ยอ หรือล่อด้วยเปิดหนทางให้ได้รับผลประโยชน์พิเศษ

ถ้าเป็นผู้ที่ถือตนว่ามีสติปัญญา ก็ใช้สติปัญญาหลอกลวงโดยอาการต่าง ๆ นี่คือแบบบุคคลจำพวกที่เรียกกันว่า “นักรู้การเมือง” (โปลิติก) ซึ่งมักใช้วาจาและโวหารลวงให้ตายใจ แล้วจึงจะใช้ผู้อื่นเป็นเครื่องมือหรือลงที่สุกก็ “เตี้ย”

ถ้าเป็นผู้มีน้อย ไม่มีทรัพย์ และอ่อนในความสามารถและต้องการการกำลังช่วยเหลือของผู้ใหญ่ ก็มักใช้วิธีสอพลอ ซึ่งตามสมัยใหม่ชอบใช้เรียกกันว่า “ป.จ.” แต่ซึ่งแท้จริงไม่ตรงศัพท์เลย เพราะการประจบอาจจะกระทำได้โดยความตั้งใจซื่อตรง คือตั้งใจเพียงแสดงความอ่อนน้อมยอมอยู่ในถ้อยคำหรือให้ใช้สรวล เพราะความรักดีจนเข้ากับเจ้า บ่าวกับนาย บุตรกับบิดามารดา หรือศิษย์กับครู ดังนั้น จะปรับเอาเป็นความชั่วร้ายอย่างไร เป็นของธรรมดาต่างหาก แต่ส่วนการสอพลอนั้น มีความมุ่งหมายชั่วเป็นพื้นอยู่ คือรู้แล้วว่าความสามารถ

ของตนย่อมเยาว์ จึงเอปากหวานเข้าแทนเพื่อช่วยพาตนไปสู่ที่ซึ่งตนมีอำนาจจะได้โดยอาศัยความสามารถของตนโดยล่ำพ้าง เมื่อความจริงเป็นอย่างนี้แล้ว ผู้ที่ได้ดีเพราะสอพลอนั้น จะได้ดียั่งยืนอยู่ก็หาไม่ได้ เพราะเมื่อความสามารถไม่พอแก่หน้าที่แล้ว ก็คงจะทำการไปไม่ตลอดเป็นแน่แท้ ส่วนผู้ที่มักบ่นติเตียนคนสอพลอนั้น บางคนก็บ่นเพราะเกลียดชังคนที่ไม่ซื่อตรงจริง ๆ แต่ถ้าคำนับนั้นมีอยู่ว่า “เราเองมันสู้เขาไม่ได้ เพราะเราไม่รู้จัก ป.จ.” เช่นนี้ไซ้ร้ ต้องเข้าใจได้ทีเดียวว่า บ่นเพราะความอิจฉา และถ้าต้องอิจฉาแล้ว ก็แปลว่าขาดความเชื่อถือในความสามารถของตนเองเสียแล้ว จึงรู้สึกตนว่าแพ้เปรียบคนสอพลอซึ่งดีแต่พูดเท่านั้น ก็เป็นอันว่าตนเองก็คงดีแต่พูดเท่านั้นเหมือนกัน และที่แค้นเคืองก็เพราะตนเองไม่มีโอกาสที่จะสอพลอได้บ้างเท่านั้น ผู้ที่มีความสามารถจริง เป็นคนดีจริงอย่างบริบูรณ์อยู่แล้ว ไม่ต้องวิตก อยากรู้ ๆ ก็คงต้องมีผู้เลเห็นความดี เพราะฉะนั้นการบ่นอิจฉาอิจฉาพวกสอพลอก็ไม่เป็นการจำเป็นอะไรเลย

ที่จริงหนทางดีที่สุดที่จะดำเนินไปเพื่อให้เป็นที่นิยมแห่งคนทั้งหลายมีอยู่ คือความประพฤติซื่อตรงต่อคนทั่วไป รักษาตนให้เป็นคนควรเขาทั้งหลายจะเชื่อถือได้ โดยรักษาวิชาสัตย์ พูดอะไรเป็นนั้น ไม่เหินหันเปลี่ยนแปลงคำพูดไปเพื่อความสดวกฉะฉานครั้ง ๑ คราว ๑ ไม่คิดเขาเปรียบใครโดยอาการอื่น เขาจะขึ้นแข่งไม่ได้ ไม่ยกตนข่มท่าน ไม่หาดีใส่ตัวหาชั่วใส่เขา เมื่อผู้ใดมีไมตรีต่อก็ตอบแทนด้วยไมตรีโดยสม่ำเสมอ ไม่ใช้ความรักใคร่ไมตรีซึ่งผู้อื่นมีแก่เรานั้นเพื่อเป็นเครื่องประหารเขาเองหรือใครๆ ทั้งสิ้น

ความประพฤติซื่อตรงต่อคนทั่วไปเช่นนี้ ปราชญ์ทุกชาติทุกภาษาย่อมยกย่องว่าเป็นคุณวิเศษอัน ๑ ซึ่งแปลลักษณะแห่งผู้เป็นใหญ่แท้จริง และถึงผู้ที่ยังอยู่ในตำแหน่งผู้น้อย ถ้าประพฤติได้เช่นนี้ก็ย่อมจะเป็นศรีแก่ตน ทำให้คนนิยมรักใคร่และให้ผู้น้อยเมตตากรุณาเป็นอันมากเหมือนกัน



๗. ความรักนิยคน

ข้อนี้เปนของสำคัญสำหรับผู้ที่มัน่าที่จะต้องปฏิบัติกิจการติดต่อกับผู้อื่นไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่หรือผู้น้อย

ถ้าเป็นผู้้น้อย เปนน่าที่จะต้องศึกษาและสังเกตให้รู้นิสัยของผู้ใหญ่ซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาของตน ต้องรู้ว่าความคิดความเห็นเป็นอย่างไรรอบทำการงานอย่างไร ชอบหรือชังอะไร เมื่อทราบแล้วก็อาจที่จะวางความประพฤติและทางการงานของตนเองให้ต้องตามอัธยาศัยของผู้นั้นได้ ที่แนะนำเช่นนี้ไม่ใช่แปลว่าให้สอพลอ เปนแต่ให้ผ่อนผันให้เป็นการสวดทักที่สุดแก่การเท่านั้น การที่สอพลอนั้นไม่จำเป็นเลย แต่การที่จะอดคิดกระด้างกระเดื่องเพื่อแสดงความฉลาดหรือสามารถของตนเองก็ไม่จำเป็นเหมือนกัน และหาใช้หนทางที่ปราศรัยสรรเสริญไม่ ตรงกันข้ามปราศรัยยอสรรเสริญผู้ที่รู้จักเจียมตัวจึงได้จิตใจ “มัทว” เข้าไว้เป็นธรรมดา ๑ ในธรรมทั้ง ๑๐ ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินจะต้องทรงปฏิบัติเป็นนิตย ผู้ที่รู้จักอ่อนน้อมยอมเปนที่รักใคร่และเมตตาแก่ผู้ใหญ่ และถ้าประพฤติตนเป็นคนอ่อนน้อมยอมโดยปกติแล้ว ถึงว่าจะพูดจาหักท้าวหักท้วงผู้ใหญ่บ้างในทางที่ถูก ผู้ใหญ่ก็โกรธไม่ได้เลย

ถ้าตนเป็นผู้ใหญ่ มัน่าที่เปนผู้บังคับบัญชาคนมาก ๆ การรู้จักนิตยคนก็ยังเปนการจำเป็นยิ่งขึ้น เพราะคนเราไม่ใช่ฝูงแพะฝูงแกะ ซึ่งจะต้อนไปได้โดยใช้รีด “ฮุ่ย ๆ” หรือเอาไม้ไล่ตี บางคนก็ชอบขู่ บางคนก็ชอบปลอบ เพราะฉะนั้นจะใช้แต่ขู่อย่างเดียวหรือยออย่างเดียวหาได้ไม่

นิสัยของคนต่างชาติก็มีต่างกัน เพราะฉะนั้นจะใช้บังคับบัญชาด้วยแบบแผนอย่างเดียวกันทั้งหมดหาเหมาะไม่ คนสมัยใหม่มักหลงในข้อนี้อยู่มาก อันมาก และมักพอใจเอาแบบอย่างของต่างประเทศมาใช้ในการบังคับบัญชาคนไทย ตามที่เปนมาแล้วและยังเปนอยู่เปนอันมาก ข้างฝ่ายทหารมักเฉียงไปข้างแบบเยอรมัน คือคิดจะเอาแต่อำนาจบังคับตะบมไปเพราะครุฑทหารบกเปนเยอรมัน แต่คนไทยเรามีนิสัยติดกับคนเยอรมันจึงไม่ชอบการถูกบังคับอย่างนั้น

ขอให้เอาใจบ้าง พุดกันดี ๆ บ้าง ไม่ต้องคู่อื่นไกล ดูแต่ว่าในบ้านก็พอแล้ว บ้างไทย ๆ เราารู้สึกตนว่าเปนเพื่อนกับนายมากกว่าว่าฝรั่งเปนอันมาก เพราะฉะนั้นจึงหาคนไทยยอมเปนลูกจ้างฝรั่งได้ยาก ก็แต่ว่าในบ้านยังเห็นตัวเกือบเท่ากับนายเสียแล้วฉนี้ พลทหารหรือจะยอมเห็นตัวเลวกว่านายทหาร ถ้าจะว่าไปด้วยชาติกำเนิด นายทหารหลายคนก็มีได้มีตระกูลสูงกว่าพลทหารเลย ที่ดึกกว่าก็แต่ในสวนวิชาซึ่งได้เรียนรู้มากกว่ากันเท่านั้น ความรู้สึกเช่นนี้ยอมมีอยู่เปนแน่นอนในใจแห่งคนไทยโดยมาก สมด้วยพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้ทรงไว้เปนคำโคลงว่า

๑ ผูกคนกำเนิดคล้าย	คลึงกัน
ใหญ่ยอมเพศผิวพรรณ	แมกบ้าง
ความรู้อาจเรียนทัน	กันหมด
ยกแต่ชั่วดีกระด้าง	อ่อนแก่ฤาไหว

เมื่อความจริงเปนอยู่เช่นนี้ ทางที่ดีที่สุดที่ผู้บังคับบัญชาทหารจะทำได้คือ ต้องแสดงตนเปนเพื่อนทหารและเปนข้าราชการด้วยกันกับพลทหาร มัน่าที่จะต้องทำการราชการอาสาซึ่งกันและกัน ต่างกันแต่ด้วยตำแหน่งหน้าที่ คือน่าที่นายทหารจะต้องใช้วิชาความรู้เพื่อนำพลไปสู่ที่ชัยชนะ นำที่พลต้องตามไปและตั้งใจต่อสู้ราชการจนสุดกำลัง เพื่อหวังเอาชัยชนะ เมื่อต้องอาสาซึ่งกันและกันอยู่เช่นนี้ การที่จะให้มีข้อบาดหมางหรือเกลียดชังซึ่งกันและกันหาควรไม่

แต่การที่จะใช้ความอดุมนจนเกินไป ตามใจผู้น้อยทุกประการไปก็ใช้ไม่ได้เหมือนกัน ผู้ที่ใช้ความอดุมักเข้าใจว่าถ้าทำเช่นนั้นคนจะรักใคร่มาก แท้จริงกลับกลายเป็นทำให้คนดูถูกและไม่ยำเกรง และเมื่อถึงเวลาที่จะบังคับจริง ๆ จัง ๆ บ้างก็เลยบังคับไม่ได้



การอ้อมมืออยู่ในหมู่พลเรือนมากกว่าทหาร เพราะในทางการพลเรือนได้ อังกฤษเป็นครูเป็นพื้น และวิธีบังคับบัญชาการพลเรือนของอังกฤษเขาใช้วิธี ตามใจผู้น้อยมากอยู่ แต่ที่จริงของเราออกจะตามใจเกินครไปเสียอีก จนการทำงานอะไร ๆ แทบจะสำเร็จเด็ดขาดอยู่ที่ผู้น้อยทั้งสิ้น ผู้ใหญ่อยู่ข้างจะเกรงใจผู้น้อยมาก คอยแต่เจี้ยหูฟังผู้น้อยอยู่เสมอ ข้อนี้เอง ทำให้ผู้น้อยได้ใจ เมื่อผู้ใหญ่สั่งหรือวางการอะไรที่ไม่พอใจแล้ว ก็ชอบนิทาว่าให้ หรือร้ายกว่านั้น เขียนหนังสือ “คอร์เรสปอนเดนซ์” ส่งไปลงพิมพ์ไว้ในหนังสือพิมพ์ หรืออย่างเลวที่สุดถึงบัตรสนเท่ห์ว่าให้คือ ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นของที่เสียวินัยและแบบแผนในราชการทั้งสิ้น และ เสื่อมเสียอำนาจและเกียรติยศของราชการ เปิดช่องให้ผู้อื่นเหยียดหยันหรือดูถูกได้ ทั้งทำให้เขาติเตียนได้ว่าไทยเราช่างไม่มีความปรองดองในหมู่กันเองเสียเลย

การที่ข้าราชการพลเรือนชั้นผู้น้อยจะเล็งใจเข้าใจหน้าที่ของตนคิดได้ถึงปานนี้ ก็เพราะผู้ใหญ่ได้ใช้วิธีอ้อมเกินไบนั้นมาเสียช้านานแล้ว ถ้าได้ใช้การรักษาวินัยเสียบ้างตั้งแต่แรกแล้วก็จะไม่เป็นไปได้ถึงเพียงนี้ นี่ได้ไปถือเอา

ธรรมเนียมอังกฤษซึ่งเหมาะแก่นิสัยอังกฤษมาใช้กับคนไทยซึ่งไม่เหมาะกับนิสัยไทย จึงได้ไม่เรียบร้อย การยอมให้คนต่างคนมีความเห็นส่วนตัวได้นั้นเหมาะสำหรับนิสัยอังกฤษ เพราะเขาเป็นผู้ที่รู้จักกาลเทศะ ดังจะแสดงให้เห็นปรากฏได้ คือในขณะเมื่อบ้านเมืองเขาสงบศึก เขาแบ่งเป็น ๔ คณะต่างฝ่ายต่างกล่าวโทษและว่ากันต่าง ๆ แต่พอเมื่อเกิดสงครามขึ้นแล้วดี เขา ทั้งความแค้นแค้นกันได้หมดราวกับปลิดทิ้ง ในเวลานี้ไม่มีก๊ก ไม่มีคณะ มีแต่ ชาติอังกฤษ ซึ่งคิดตรงกันหมด ส่วนไทยเรามีนิสัยผิดกับอังกฤษ คิดเห็นไม่ได้อย่างเดียวกัน และเข้าใจไม่ได้ว่าการที่ผู้ถึงเถียงกันนั้นเขากระทำแต่เมื่อเป็นเวลาว่าง เข้าใจว่าเมื่อยอมให้แบ่งกันเป็นก๊กเป็นพวกแล้ว ก็แปลว่า เป็นอันแบ่งกันอยู่เช่นนั้นตลอดเวลา และถึงแม้ชาติไทยเราจะถึงที่คับแค้นปานใด ก็คงจะยังอนุญาตให้ ไทยต่อไทยเชือดคอกันได้ตามอำเภอใจบุคคลทั้งสิ้น เมื่อความเข้าใจผิดมีได้เช่นนี้แล้ว ก็เป็นเครื่องแสดงให้เห็นชัดอยู่ว่า การกระเนนิสัยคนผิดอาจที่จะให้ผลร้ายได้เป็นอันมาก

เหตุนี้หวังใจว่า ต่อไปเบื้องหน้าผู้ที่ไม่น่าที่บังคับบัญชา ทั้งฝ่ายทหารพลเรือน จะเอาใจใส่ในทางสังเกตและรู้จักนิสัยคนให้ดียิ่งขึ้นกว่าที่เปนมาแล้ว เพราะเวลานี้ถึงเวลาแล้วที่จะรู้สึกโดยทั่วกันว่า เมืองเรตกอยู่ในที่ลำบาก ยากยิ่งกว่าแต่ก่อนเป็นอันมาก จะปล่อยตามบุญตามกรรมไปเช่นแต่ก่อนหาได้ไม่



๙. ความรู้จักผอมผัน

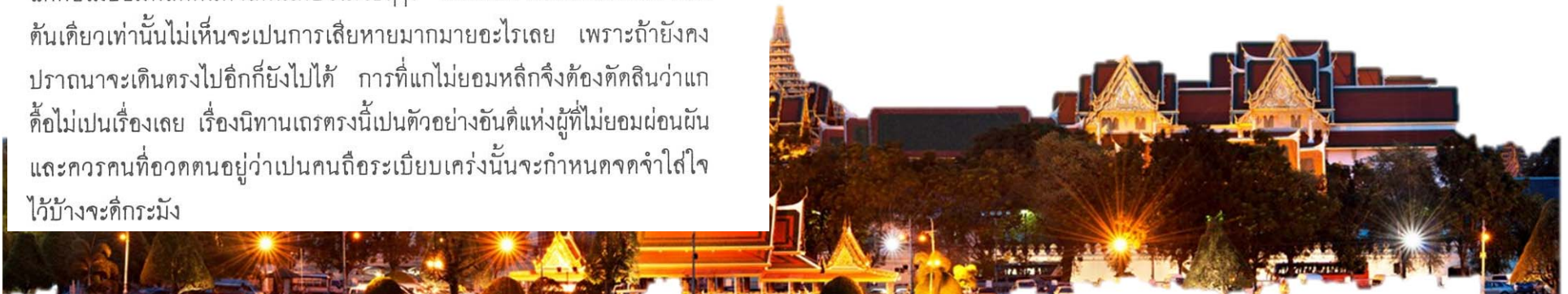
ข้อนี้ก็เป็นข้อสำคัญอัน ๑ ซึ่งปฏิบัติให้เหมาะได้ยากกว่าที่คาดหมาย เพราะฉะนั้นจึงมีผู้ที่ปฏิบัติให้ดีขึ้น ๆ ได้น้อย

คนโดยมากที่มีหน้าที่บังคับบัญชาคน ทั้งฝ่ายทหารและพลเรือนมักเข้าใจ คำว่าผอมผันนี้ผิดกันอยู่เป็น ๒ จำพวก คือจำพวก ๑ เห็นว่าการผอมผัน เป็นสิ่งซึ่งจะทำให้เสียระเบียบทางการไป จึงไม่ยอมผอมผันเลย และแปล คำผอมผันว่า “เหลวไหล” เสียทีเดียว อีกจำพวก ๑ เห็นว่าการใด ๆ ทั้งปวง ควรจะคิดถึงความสะดวกแก่ตัวเองและบุคคลในบังคับบัญชาของตนเป็นที่ตั้ง จึงยอมผอมผันไปเสียทุกอย่างจนเสียทั้งวินัยทั้งแบบแผนและหลักของการ ที่เดียวก็มี ทั้ง ๒ จำพวกนี้เข้าใจผิดทั้ง ๒ จำพวก

จำพวกที่ ๑ ซึ่งอ้างตนว่าเป็นคนเคร่งในทางรักษาระเบียบแบบแผนนั้น แท้จริงถ้าใคร่ครองกุศลหน่อย คงจะต้องแลเห็นได้ว่า การที่จะไม่ผอมผันเลย นั้น บางคราวอาจจะทำให้คนได้ผลหย่อนไป หรือถึงแก่เสียการทีเดียวก็ได้ คู่แต่ตรงตรงสื การที่แกตั้งสัจย์ปฎิญาไว้ว่าจะเดินให้ตรงเสมอไม่เลี้ยวเลยนั้น ที่จริงความตั้งใจของแกก็ดี แต่เพราะแกไม่ยอมผอมผันเลย พอแกเดินไปเจอ ต้นตาลขวางอยู่กลางทาง และต้นตาลมันก็ไม่หลีกทางให้แก่ แกก็ป็นขึ้นไป จนต้องไปไหนตรงตรงไปอยู่ และในที่สุดก็ลงจะได้ ก็เป็นเหตุให้ความ ข้างต้องเสียข้างไปตัว ๑ และคนหัวล้านต้องตายถึง ๔ คน เพราะตาตรงตรง แกคือไม่ยอมหลีกต้นตาลต้นเดียวไม่ใช่ฤ? การที่แกจะเดินหลีกต้นตาลไป ต้นเดียวเท่านั้นไม่เห็นจะเป็นการเสียหายมากมายอะไรเลย เพราะถ้ายัง คงปรารถนาจะเดินตรงไปอีกก็ยังไปได้ การที่แกไม่ยอมหลีกจึงต้องตัดสินใจว่า แก คือไม่เป็นเรื่องเลย เรื่องนิทานตรงตรงนี้เป็นตัวอย่างอันดีแก่ผู้ที่ไม่ยอมผอมผัน และควรคนที่อดทนอยู่ว่าเป็นคนดีระเบียบเคร่งนั้นจะกำหนดจดจำใส่ใจ ไว้บ้างจะดีกระมัง

หรือว่าจะเห็นเรื่องนิทานตรงตรงเป็นเรื่องเขาแต่งเล่น จะไม่พอใจถือเอา เป็นตัวอย่าง ก็ขอให้ลองนึกดูถึงทางการงานจริง ๆ บ้างก็ได้ เช่นในตำรา ยุทธวิธีมีกำหนดไว้ว่า ในเวลาที่ยกเข้าโจมตีข้าศึกให้แนวรบขยายแตรระยะ ห่างจากกันเท่านั้น ๆ ก็ถ้าต่างว่าที่มันไม่มีพอจะขยาย หรือถ้าขยายแล้ว จะไม่มีที่กำบังตัวทหาร จะไม่ผอมผันบ้างทหารมีถูกปืนตายเปล่าหมดฤ?

ข้างฝ่ายจำพวกที่ ๒ ซึ่งเห็นความผอมผันเป็นของสำคัญยิ่งกว่าสิ่งอื่น นั้น ก็เหมือนคนซื้อลาในเรื่องนิทานเอสปรณัม ซึ่งเล่าเรื่องไว้ว่า ชายผู้ ๑ ไปซื้อลามาได้แล้ว ให้ลูกชายขึ้นขี่ลาเดินไปบ้าน พบคนเดินสวนทางไปเขาพูด กันว่า “ดูแน่ เด็กออกโตแล้วขึ้นขี่ลา ปล่อยให้พ่อต้องเดินเหนื่อยอยู่ได้” พ่อก็ไล่ให้ลูกลงแล้วตัวขึ้นขี่ลาเอง พบคนสวนไปอีกเขาพูดกันว่า “ดูแน่ ตานั่นใจคำจริง ๆ ปล่อยให้เด็กเดินไปได้ แกขี่ลาเสียคนเดียว” พ่อก็เรียกให้ลูก ขึ้นไปขี่ลาด้วย จนไปพบคนเดินสวนไปอีก เขาพูดว่า “ดูแน่ คนอะไรมีรู ข้างไม่ รู้จักกรุณาแก่สัตว์เลย ลาตัวนี้คนเดียวขึ้นขี่อยู่ได้เป็น ๒ คน” ทั้งพ่อ ทั้งลูกเลยลงจากหลังลา ช่วยกันหามลาไปบ้าน พอถึงบ้านคนเขาก็หัวเราะ กันครืนร้องว่า “แน่, คู้ายบ้าคุณนี้สิ เขาตาเป็นนาย” เรื่องนี้พอจะเป็นเครื่อง แสดงให้เห็นได้ว่า การผอมผันตะบันไปนั้น ไม่มีผลดีอันใด และในที่สุดก็มีแต่ จะถูกเขาหัวเราะเยาะให้เท่านั้น



๙. ความมีพื้นฐาน

ข้อนี้เปนนข้อซึ่งไม่น่าจะเข้าใจยาก แต่ดูก็มีคนเข้าใจน้อย หรือจะเปนนเพราะไม่มีใครจะได้สนใจใคร่ตรองนักก็อาจจะเปนนได้ แท้จริงความมีพื้นฐานเปนนคุณวิเศษอัน ๑ ซึ่งจะเปนนเครื่องช่วยบุคคลให้ได้รับตำแหน่งนำที่อันมีความรับผิดชอบ และเมื่อได้รับแล้วจะเปนนเครื่องช่วยให้ได้มั่นคงอยู่ในตำแหน่งนั้นต่อไปอีกด้วย

คำถามีพื้นฐานนี้คืออะไร?

บ้างก็แปลกันว่ามีเชื้อชาติสกุลสูง บ้างก็แปลกันว่ามีทรัพย์สินสมบัติบริบูรณ์ บ้างก็ว่ามีวิชาความรู้พอที่จะเลี้ยงตัวได้

ก็ถ้าเช่นนั้นผู้ที่พะเนียงบกร่องในสถานนั้น ๆ มิใช่คนอื่นไม่มีที่หวังได้เลย หรือว่าจะเปนนผู้มีพื้นฐาน? ไม่ใช่เช่นนั้นเลย จริงอยู่ชาติสกุล ทรัพย์สินสมบัติ และวิชา เปนนแต่เครื่องประกอบ เปนนอดีเรากลาง และผู้ที่มีชาติสกุลสูง หรือผู้มีทรัพย์สินสมบัติ หรือมีวิชา แต่ถ้าไม่มีพื้นฐานมั่นคงจริงๆ แล้ว ก็อาจที่จะต้องตกต่ำหรือถึงแก่ความพินาศได้

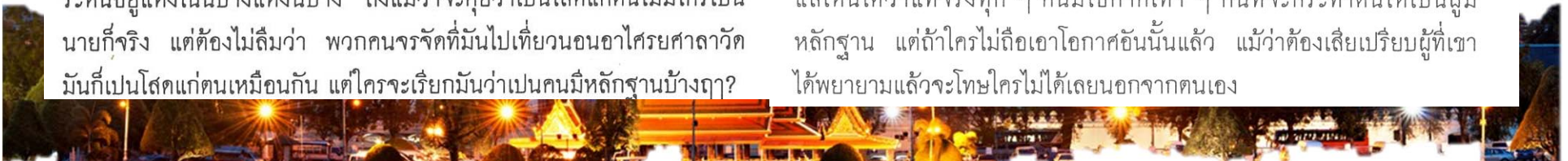
ถ้าเช่นนั้นพื้นฐานคืออะไรเล่า? ตอบได้เปนนข้อ ๆ ดังต่อไปนี้:-

(๑) มีบ้านเปนนสำนักมั่นคง คือไม่ใช่เที่ยวเกเรเสแสร้งนอนนอนซุก ๆ ซอก ๆ หรือเปลี่ยนย้ายจากที่โน้นไปที่นี่เปนนหลักลอย บ้านที่เปนนสำนักนั้น ถึงแม้ตนจะมีได้เปนนเจ้าของที่ไม่เปนนข้อเสื่อมเสียเกียรติยศอันใด จะอาไศรยอยู่กับบิดามารดาหรือญาติผู้ใหญ่หรือมุลนายอะไรก็ตาม แต่ต้องอยู่ให้เปนนที่เปนนทางพอเมื่อมีความจำเป็นบังเกิดขึ้นก็ให้เขาตามพบเปนนพอแล้ว ถ้าไปเที่ยวกระเตรหนอยู่แห่งโน้นบ้างแห่งนี้บ้าง ถึงแม้ว่าจะคุยว่าเปนนโสศกแต่คนไม่มีใครเปนนนายก็จริง แต่ต้องไม่ลืมว่า พวกคนจรจัดที่มันไปเที่ยวนอนอาไศรยศาลาวัด มันก็เปนนโสศกแก่ตนเหมือนกัน แต่ใครจะเรียกมันว่าเปนนคนมีพื้นฐานบ้างฤ?

(๒) มีครอบครัวอันมั่นคง คือมีภรรยาเปนนเนื้อเปนนตัว ซึ่งจะออกหน้าออกตาไปวัดไปวาได้ ไม่ใช่หาหญิงแพศยามาเลี้ยงไว้สำหรับความพอใจชั่วคราวและไม่ใช้มีเมียแต่ด้วยความมุ่งหมายจะปกกลอกเอาทรัพย์สินสมบัติของหญิงแล้ว และทิ้งไปหาใหม่ การมีเมียไม่ควรที่จะเห็นเปนนของง่าย ๆ หรือของสำหรับความพอใจชั่วคราว ควรคิดหาผู้ที่จะได้เปนนคู่ชีวิต และฝากเย้าเฝ้าเรือนเปนนหูเปนนตาแทนตัวในเมื่อตัวต้องไปทำการงาน ดังนั้นจึงจะเรียกว่ามีครอบครัวเปนนพื้นฐาน ผู้ที่มีภรรยาเปนนพื้นฐานย่อมเปนนศรีแก่ตัวและเปนนที่น่าไว้วางใจ เพราะอย่างไร ๆ ก็จำเป็นต้องนึกถึงบุตรภรรยาออกจากตนเองจะประพตติเลอลไปก็ไม่ลุดันต์ แต่ผู้ที่มีเมียไม่เปนนพื้นฐานย่อมมีแต่หนทางที่จะพากันไปสู่ความพินาศฉิบหาย จึงไม่เปนนที่น่าไว้วางใจ

(๓) ตั้งตนไว้ในที่ชอบ คือไม่ประพตติเปนนคนสำมะเลเทเมาสุบผื่นกินเหล้าหรือเปนนักเลงเล่นเบี้ยและเล่นผู้หญิง ซึ่งล้วนเปนนอบายมุขบ่อเกิดแห่งความพินาศฉิบหายทั้งสิ้น ผู้ที่ประพตติเปนนนักเลงต่าง ๆ มักพอใจอ้างว่าเอาอย่างฝรั่ง แต่จะต้องถามว่าฝรั่งอะไร? เพราะฝรั่งมิใช่จะดีทั้งหมดก็หาได้ ถ้าฝรั่งเปนนคนดีทั้งหมดแล้ว ที่เมืองฝรั่งคงไม่ต้องมีคุกมีตราง แต่นี่คุกตรางก็มีอยู่บริบูรณ์ทุกแห่งและไม่ใช่อยู่ว่างเปล่าด้วย มีนักโทษเต็ม ๆ ไปทุกแห่ง ถ้าใครเข้าใจว่าการอ้างว่าเอาอย่างฝรั่งเปนนเครื่องแก้ตัวพอแล้วสำหรับจะประพตติสำมะเลเทเมา ก็นับว่าเข้าใจผิด ไม่เชื่อตามฝรั่งดี ๆ เขาอุเทศ

ยกมากล่าวแต่โดยย่อพอเปนนสังเขปเท่านี้ ก็เพียงพอแล้ว และถ้าใคร่ตรองต่อไปสักนิคหน่อยก็จะเข้าใจว่าความมีพื้นฐานนั้นคืออะไร และจะแลเห็นได้ว่าแท้จริงทุก ๆ คนมีโอกาศเท่า ๆ กันที่จะกระทำตนให้เปนนผู้มีพื้นฐาน แต่ถ้าใครไม่ถือเอาโอกาศอันนั้นแล้ว แม้ว่าจะต้องเสียเปรียบผู้ที่เขาได้พยายามแล้วจะโทษใครไม่ได้เลยนอกจากตนเอง



๑๐. ความจงรักภักดี

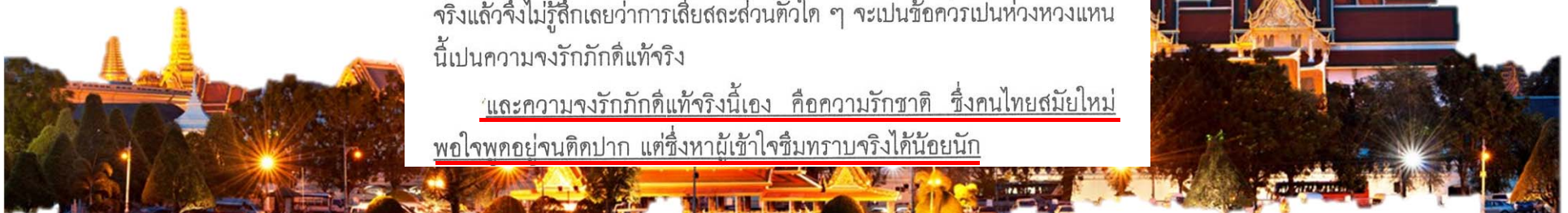
นี่เป็นคุณวิเศษ อัน ๑ ซึ่งได้มีผู้อธิบายมามากแล้วเป็นอเนกประการ และด้วยนัยต่าง ๆ นา ๆ เพราะฉะนั้นในที่นี้ไม่จำเป็นจะต้องกล่าวให้ยืดยาว และถ้าจะกล่าวให้ยืดยาวไปก็คงจะต้องซ้ำข้อความที่ใคร ๆ ได้กล่าวมาแล้วบ้าง แต่ครั้นจะไม่กล่าวถึงเสียทีเดียวก็จะเป็นการบกพร่องไป เพราะความจงรักภักดีย่อมเป็นคุณวิเศษอัน ๑ ซึ่งพึงแสดงในตัวบุคคลที่จะได้รับมอบให้กระทำการในหน้าที่ไม่ว่าใหญ่หรือน้อย และถ้ายังเป็นผู้ที่ต้องกระทำการในหน้าที่ผู้บังคับบัญชาคนแล้วก็ยิ่งเป็นสิ่งจำเป็นยิ่งขึ้น

ความจงรักภักดีแปลว่าอะไร?

แปลว่า “ความยอมสละตนเพื่อประโยชน์แห่งท่าน” คือถึงแม้ว่าตนจะต้องได้รับความเดือดร้อนรำคาญ ตกระกำล่ำบาก หรือจนถึงต้องสิ้นชีวิตเป็นที่สุด ก็ยอมได้ทั้งสิ้น เพื่อมุ่งประโยชน์อันแท้จริงให้มีแก่ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

ผู้ที่ยอมเสียสละเช่นนี้ได้โดยมิได้รู้สึกเสียตายเลย ต้องเป็นผู้ที่ถึงแล้วซึ่งความรุ่งเรืองชั้นสูง จึงจะเข้าใจซึ้งทราบว่าคุณค่าของคนนั้น แท้จริงเปรียบเหมือนพระมาณู ผงก้อนเล็กนิดเดียว ซึ่งเป็นส่วน ๑ แห่งภูเขายักษ์ อันเราสมมุตินามเรียกว่า ชาติ และถ้าชาติของเราแตกสลายไปเสียแล้ว ตัวเรา ผู้เป็นผงก้อนเดียวนั้นก็ต้องล่องลอยตามลมไป สุกแต่แต่ลมจะหอบไปทางไหน เมื่อเข้าใจเช่นนี้โดยแน่ชัดแล้ว จึงจะเข้าใจได้ว่า แท้จริงราคาของคนนั้นที่มีอยู่แม้แต่เล็กน้อยปานใด ก็เพราะอาไศรยเหตุที่ยังคงเป็นส่วน ๑ แห่งชาติ ซึ่งยังเป็นเอกราชไม่ต้องเป็นข้าใครอยู่เท่านั้น และเพื่อเหตุนี้ ผู้ที่เข้าใจจริงแล้วจึงไม่รู้สึกเลยว่า การเสียสละส่วนตัวใด ๆ จะเป็นข้อควรเป็นห่วงหวั่นแหว่น นี่เป็นความจงรักภักดีแท้จริง

“และความจงรักภักดีแท้จริงนี้เอง คือความรักชาติ ซึ่งคนไทยสมัยใหม่พอใจพอดูอยู่จนติดปาก แต่ซึ่งหาผู้เข้าใจซึ้งทราบจริงได้น้อยนัก



ข้อความแสดงคุณวิเศษ ๑๐ ประการ ซึ่งได้กล่าวมาแล้วนี้ ได้กล่าวมา
แต่โดยย่อพอเป็นเครื่องเตือนใจผู้ที่ตั้งหน้าจะทำการให้เป็นคุณประโยชน์แก่
ชาติบ้านเมืองโดยแท้จริง ไม่ใช่รักชาติแต่ปาก

หวังใจว่าข้อความที่แสดงมาแล้วนี้ จะพอแสดงให้เห็นว่าแท้จริงผู้ที่
เป็นใหญ่หรือมีตำแหน่งหน้าที่มั่นคงจริงแล้ว จะหาใครย่นความรู้วิชาอย่าง
เดียวเท่านั้นหาพอไม่ และเพราะเหตุที่มีผู้มักเข้าใจผิดในข้อนี้ จึงมีผู้ที่ต้องรับ
ความไม่พอใจอยู่บ้าง แต่ถ้าแม้ผู้อ่านหนังสือนี้ใช้วิจารณ์ญาณไตร่ตรองดูให้ดี
แล้ว หวังใจว่าจะเห็นจริงด้วยตามความเห็นที่ได้แสดงมาข้างบนนี้ และเมื่อ
เข้าใจแล้วหวังใจว่าจะช่วยกันเพาะความเห็นในทางที่ถูกที่ควรขึ้นบ้าง เชื่อว่า
คงจะเป็นคุณประโยชน์แก่เราแลท่านทั้งหลาย ผู้มีความมุ่งดีต่อชาติไทย
อยู่ด้วยกันทุกคนนั้น เป็นแน่แท้ ชะ

(พระบรมนามาภิไธย) วชิราวุธ ป.ร. สยามจันทร์

วันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๗



หลักทศพิธราชธรรม

